

Albinca Lipovec in Tone Pretnar
 Filozofska fakulteta v Ljubljani

UDK 885.0.03=863 Skácel J.
 UDK 885.0.09-193 Skácel J.

Skácelov sonet in štirivrstičnica v slovenskem prevodu

Češkemu pesniku Janu Skáclu (1922-1989) je bila na Slovenskem leta 1989 jeseni (dva meseca pred njegovo smrtjo) podeljena mednarodna literarna nagrada Vilenica, namenjena književnim ustvarjalcem »za izjemne dosežke v poeziji, pripovedništvu, dramatikii, esejistiki, ki nastajajo v srednjeevropskem kulturnem prostoru«.¹

Pesniško delo Jana Skácla sta vidno zaznamovali tako prostorska (rojen na južnem Moravskem, v svojski in samobitni pokrajini *Slovácko*) kakor časovna sestavina (generacijsko pripada obdobju »praške pomladi«, v 60. letih usmerjenemu k družbenim reformam za »socializem s človeškim obrazom«). Skácelovo literarno ustvarjanje so politični dogodki okoli leta 1968 prelomili na dve polovici, ki se po nekaterih lastnostih (načini pesniškega oblikovanja in publiciranja) ločita med seboj. Podatki iz Skácelovega življenjepisa² kažejo, da je v prvi fazi ustvarjanja izdal pet pesniških zbirk: *Koliko priložnosti ima vrtnica* (Kolik příležitostí má růže, 1957), *Kaj je ostalo od angela* (Co zbylo z anděla, 1960), *Ura med psom in volkom* (Hudina mezi psem a vlkem, 1962), *Žalovanka* (Smutěnka, 1965) in *Masnice* (Metličky, 1968). Vse našete zbirke so bile ponatisnjene posamično, v pesniški knjigi *Veter po imenu Jaromir* (Větr jménem Jaromír, 1966) pa so izšle skupaj še enkrat prve tri zbirke,³ kar kaže na odmevnost Skácelove poezije v 60. letih. Poleg pesmi za otroke je Janu Skáclu v prvem ustvarjalnem obdobju izšla še knjiga feljtonistične proze *Enajsti beli konj* (Jedenáctý bílý kůň, 1964).

V zapletenih političnih in življenjskih razmerah čeških 70. let (prim. verz iz Skácelove pesmi *Prepovedani človek*: »[...] se skupaj vlečemo po temi skozi šivankino uho« je češka disidentska književnost iskala podtalne poti do bralstva. Pesniški cikli iz Skácelovega drugega ustvarjalnega obdobja so prihajali na svetlo v izdajah na čeških tleh ustanovljenega samizdata in pri češkoslovaških eksilskih založbah po svetu (Skácelove pesmi npr. v reviji *Svědectví* v Parizu, v Torontu pri založbi J. Škvoreckega Sixty-Eight Publishers Corporation in v Münchnu), po letu 1981 pa že tudi pri uradnih čeških založbah v Brnu in Pragi. Nekatere pesmi iz Skácelovih »prepovedanih« ciklov so šle celo skozi vse tri izdajateljske poti; med njimi so razločki v sami redakciji pesniških

¹ Iz statuta mednarodne literarne nagrade »Vilenica«, ki je bil v svoji uradni različici oblikovan in objavljen v zborniku *Vilenica '87* in je odtlej izšel vsako leto ponatisnjen v navedeni publikaciji Društva slovenskih pisateljev. Od leta 1986 so bili nagrajeni Fulvio Tomizza (1986), Peter Handke (1987), Péter Esterházy (1988) in Jan Skácel (1989).

² V primerjavi s češkimi politično preganjanimi avtorji, po letu 1968 manjkajočimi v čeških literarnozgodovinskih delih in enciklopedijah, je Jan Skácel imel milejšo usodo, kajti njegovo ime je bilo uvrščeno v češke publikacije prejšnjega desetletja. Geslo *Jan Skácel* najdemo v naslednjih enciklopedijah: *Slovník českých spisovatelů*, Ústav pro českou literaturu ČSAV, Praha, 1964; *Slovník českých spisovatelů*, (Pokus o rekonstrukci dějin české literatury 1948-1979), Uspořádali Jiří Brabec, Jiří Gruša, Igor Hájek, Petr Kabeš a Jan Lopatka (samizdat in več eksilskih izdaj založbe Sixty-Eight Publishers Corp. iz Toronta v Kanadi); *Slovník české literatury 1970-1981*, Československý spisovatel, Praha, 1985; *Čeští spisovatelé 20. století*, slovníková příručka, Československý spisovatel, Praha, 1985.

³ *Báseň Jan Skácel* (ciklostirana bibliografija, izšla ob pesnikovi šestdesetletnici in zapisuje samo izdaje uradnih čeških založb), Knihovna Jiřího Mahena, Brno, 1987.

zbirki, v kompoziciji pesniških ciklov, zaradi tipkarskih napak pri samizdatu pa tudi v pomenskih modifikacijah posamičnih pesmi ipd. Navedena usoda je značilna za dva pesniška cikla Skáclovih štirivrstičnic *Napaka breskev* (Chyba broskví 1975, v eksilu 1978) in *Lešniki za črno papigo* (Ořišky pro černého papouška 1976, v eksilu 1980) ter za cikle pesmi *Neznatni rekviem*, *Talisman*, *Zgubljalnice* (Nepartné requiem, Talisman, Tratidla — 1978, v eksilu so cikli izšli v zbirki *Pesmi* 1982 nenaslovljeni). Težko je na tej stopnji naše vednosti kaj več napisati o pesmih, ki so v samizdatu izšle v 150 izvodih pod naslovom *Zaklinjanje v predpreteklem času* (Zaklínání v předminulém čase, 1984), enako je namreč Jan Skácel naslovil razdelek pesmi v eni izmed svojih pesniških knjig, v 80. letih že tiskanih na Češkoslovaškem. Takrat so izšle naslednje: *Davno proso* (Davné proso, Brno 1981), *Upanje za bukovimi krili* (Naděje s bukovými křídly, Praha 1983 — oba cikla štirivrstičnic), *Vlivanje v zgubljeni vosek* (Odlévání do ztraceného vosku, Brno 1984) in zbirka *Kdo po temi pije vino* (Kdo pije potomě víno, Brno 1988). Tudi v zadnjem obdobju svojega pesniškega ustvarjanja je pisal Jan Skácel literaturo za otroke: *Uspavanke* (Uspávanky, 1983) ter dvoje zbirki, nastalih ob ciklu risbic Josefa Čapka: *Kam so odšle košute* (Kam odešly laně, 1985) in *Zakaj ne pade ptíček z veje* (Proč ten ptáček z větve nepadne, 1988).

Skáclovo pisateljevanje je izkazano tudi v publicistiki; v duhovitem drobnem žanru, ki ga je sam imenoval »mala recenzija«, je kot urednik brnske revije *Gost v hišo* (Host do domu) v letih 1963–1969 spremljal problematiko vsakdanjega dne. V svoji literarni dejavnosti je bil v 60. letih tudi urednik čeških literarnih klasikov (del K. J. Erbena, O. Mikuláška) in literarnih antologij (*Češki brevir ljubezni*, 1966).

Pri prevajanju kot obliki medbesedilne in recepcijske dejavnosti je avtorjevo delo (izvirnik) postavljeno v izhodišče spoznavanja pomenskih vrednosti in je hkrati cilj upovedovalne strategije v drugem, tj. slovenskem jeziku.

Prevajanje Skáclove poezije je bilo v prvi fazi,⁴ tj. za objavo ilustrativnih prevodov v zborniku *Vilenica '89* in sonetnega cikla *Talisman* (v *Naših razgledih* 8. septembra 1989) omejeno z naslednjimi dejstvi: 1) vnaprej izbranimi pesniškimi besedili, ki so bila že prevedena v nemščino in francoščino; 2) z dosegljivostjo le ene, v našem primeru eksilske redakcije Skáclovih sonetov. Besedilne modifikacije, npr. v Skáclovem Sonetu s spancem čebel, so bile kot narobe prepisana različica prepoznavne ob primerjanju z nemškim prevodom istega soneta,⁵ kasneje pa tudi s primerjavo med eksilsko in uradno izdajo sonetnega cikla *Talisman* v zbirki *Davno proso* (1981), katere izid je spremljal pesnik sam. V tovrstni zadregi sta prevajalca dala prednost češkemu izvirniku, čeprav deformiranemu, in ne ustrežnejšemu nemškemu prevodu, ki bi bil v medbesedilni verigi besedilo »iz druge roke«. Ilustrativnost slovenskega prevoda je zavestno sledila besedilnim deviacijam, pogojenim z družbenimi razmerami, v katerih je bila literatura predmet sovražnega zasledovanja in preganjanja.

Družbene razmere na Češkem so tudi onemogočale boljše spoznanje Skáclove poezije na podlagi recepcijske dejavnosti bralcev in literarnih kritikov v pesnikovi domovini, kajti avtorjeva volja se pokaže šele v odtujitvi⁶ literarnega dela, ko si ga prilastijo subjekti bralne srenje, v najrazličnejših in pogosto povsem nasprotujočih si konkretizacijah, tj. v izgovorjenih in zapisanih sodbah o prebranem delu. V navedenem, sartrovsko pojmovanem načinu gledanja na bivanje književnosti si

⁴ Druga faza prevajanja Skáclove poezije je pri izbiranju obsegla pesmi iz zadnjih pesnikovih, večinoma razprodanih in težko dosegljivih zbirk, zato izposojenih pri dr. Zdenku Kožmínu, izvrstnemu poznavalcu moravskih realij v Skáclovem pesništvu. Naj bo brnskemu literarnemu odgovornarju in tenkočutnemu razlagalcu (ne le) Skáclove poezije na tem mestu izrečena zahvala za ljubeznivo pomoč pri razlagi nekaterih moravizmov, vsebovanih v Skáclovih izbranih pesmih v knjigi zbirke *Lirika*, ki je izšla pri založbi Mladinska knjiga leta 1990.

⁵ Izbrane Skáclove pesmi je prepesnil v nemški jezik znani pesnik Reiner Kunze: *wundklee Gedichte. Aus dem Tschechischen übertragen und mit einem Nachwort von Reiner Kunze*, S. Fischer Verlag, Frankfurt a. M., 1982.

⁶ Miroslav Červenka — Milan Jankovič, Dva příspěvky k předmětu individuální stylistiky v literatuře, *Česká literatura* 38 (1990), č.3, str. 212-234.

prevajalec pridobiva podatke o književnem delu v kontekstu izhodiščne (češke) književnosti za oblikovanje stališčnosti pri stilotvornem procesu v ciljnem (slovenskem) jeziku.

V literarnozgodovinski razčlembi, ki jo obsega problematika prevajanja, sta prevajalca o pesniškem delu Jana Skácla imela na voljo malo literarnokritičnih refleksij. Pri interpretiranju Skáclovih prvih dveh zbirk je češki literarni zgodovinar Jiří Opelík⁷ zapisal mnenje, da je pesnik Skácel že v 60. letih veljal za »nemodernega«, »starega viteza«, kajti njegova poezija je trdovratno iskala temeljne življenjske vrednote, stare kreposti in dobre stvari, pri čemer je dobra stvar bila Skáclu tista, ki »je včeraj, bo danes in je bila jutri«. Opelíkovo opažanje izostri v Skáclovi poeziji »ironično modrost«, ta pa temelji na pesnikovem osvajanju gotovosti in trdnosti v življenjski negotovosti in netrdnosti. Življenjske vrednote v Skáclovih pesmih (ljubezen, dom, narava) so češkemu človeku v dobi družbenih premikov (npr. družbenopolitične preobrazbe Češkoslovaške po letu 1948) in civilizacijskih prevratov dajale »varna tla pod nogami«. Skáclovo pesniško ustvarjanje, oblikovano v zbirkah pred letom 1968 v svobodnem verzu, je izhajalo iz pomenskega nasprotja med mestom in vasjo. Metaforika Skáclove poezije je zakoreninjena v naravi moravskega podeželja; s svojo mimo stalnostjo narava neposredno polemizira s hrupom in hitenjem mestne civilizacije. V Opelíkovi oceni je postavljeno vprašanje, ali je in koliko je Skácel edini češki moderni pesnik podeželja.

Četrto stoletja pozneje je literarni kritik in zgodovinar Zdeněk Kožmín,⁸ pesnikov generacijski vrstnik in prijatelj iz Brna, poudarjal podobno vlogo Skáclove poezije v češki družbeni stvarnosti, imenovano »pozaupljanje našega bivanja«. K življenjskim vrednotam je iz Skáclove pesniške izpovedi prišel še modrost, bolečino (kot bivanjska vrednota je pri Skáclu bolečina zapisana že v prvem obdobju ustvarjanja), človeško bližino in samo poezijo. Pesniško iskanje življenjskih vrednosti je pri Janu Skáclu etično motivirano, npr. v kritici Ne-pesmi:

V sedanjem času tega ne-spomina
ko pesem pravi ne in ne-drugače
in ko besede ne-rekó
in ne-zró
verz pa ne-seže več
nas ne-marnost pripelje k ne-pesmi

S Skáclovo sintagmo »čas nespomina« so tematizirane družbene razmere na Češkoslovaškem v zadnjih dvajsetih letih, v češki disidentski literaturi odslikane pri več avtorjih, npr. pri Miroslavu Červenki (»brezčasje se iz večnosti norčuje«)⁹, globlje razložene v publicistiki Václava Havla:

Izničevanje preteklosti je izničilo tudi prihodnost. Ko so bile vanjo projicirane »zgodovinske zakonitosti«, je bilo takoj jasno, kaj bo in kaj mora biti. Sij te gotovosti je sežgal samo bistvo prihodnosti: njeno odprtost. Projekt zemeljskega raja kot končnega cilja zgodovine, ki odstranjuje družbene konflikte, slabe človeške lastnosti in nemara tudi človeško gorje, je dosegel svoj vrh v iznakaženosti: družba, okamenela v izmišljeni večni harmoniji, in človek kot kip trajnega lastnika sreče sta postala tiha izpolnjevalca intelektualne eksekucije zgodovine.¹⁰

Havlova semantizacija brezčasa ustrezno osvetli v Skáclovi metaforiki »dvakratno« smrt in »večno« življenje pesnikov (tudi šolarčkov); na tem pomenskem ozadju je mogoče razumeti Skáclovo »izmišljanje praga« iz ene časovnosti v drugo.

⁷ Jiří Opelík, O Janu Skácelovi, *Jak číst poezii*, Praha, 1963, str. 249-255.

⁸ Zdeněk Kožmín, Da bi svet ne bil tuj (O Janu Skáclu, dobitniku letošnje mednarodne nagrade Vilenica), *Sodobnost 37*, (1989), št. 10, str. 946-950.

⁹ Iz zbirke Miroslava Červenke *Triindvajset petnajst* (Dvacet tři patnáct, München, 1986 — pesmi iz let 1973-1979). Glej tudi pesem Napis na podrtem znamenju v zborniku *Vilenica '88*.

¹⁰ Václav Havel, Zgodba in totalitarost, *Naši razgledi*, 14. avgusta 1987, str. 450 (prevedeno iz revije *Svědectví*).

V Kožmínovi interpretaciji Skáclovega pesniškega sporočila se zato pesnikova bivanjska metaforika razvršča na časovni osi in se zgosti v oksimoron »davna prihodnost«, pri rekonstruiranju Skáclove poetike tudi za prevajalca pomembnem pomenskem izhodišču, ki je v mikrostilistiki prevoda¹¹ usmerjalo izbiranje slovenskih izraznih sredstev, besednih in prvih drugih jezikovnih ravnin.

Jan Skácel je bil že v prvih zbirkah občuten kot »pesnik molka«,¹² v disidentskem obdobju pa se je ta pesnikova lega v intenziviranju metaforičnega izraza začela variirati v podobe tišine,¹³ praznote, pokončnega in čebeljega spanca ipd. Novo v Skáclovem pesniškem oblikovanju v primerjavi s pesnjenjem pred letom 1968 je raba soneta. Motivacijo za tako ravnanje je pri Janu Skáclu mogoče najti v preseganju »časa nespomina«, tj. v kultiviranju pesniške govornice z artističnim romantičnim izročilom in na drugi strani s pesniško obliko ljudske poezije, v umetnosti Jana Skácla izhajajoče iz dveh virov: s štirivrstično kitico iz moravskega ljudskega slovstva¹⁴ in iz kitajske ljudske lirike, ki jo je iz prevodov nemških, ruskih in francoskih parafraz starih kitajskih pesnikov presadil v češko književnost v obdobju med vojnama Bohumil Mathesius. Miniature stare kitajske lirike v Mathesiusovi prepesnitvi so bile na Češkem večkrat ponatisnjene in so tako kot izvorna češka književnost spodbujale ustvarjalnost mladega pesniškega rodu; brez dvoma¹⁵ in najbolj izrazito so parafraze kitajske lirike vplivale na poezijo Jana Skácla v njegovih cikličnih štirivrstičnic — v Napaki breskev in Lešnikih za črno papigo.

Skáclovo prenavljanje pesniških oblik vzpostavlja literarnozgodovinski stik z obdobjem češkega narodnega preroda (sonet je v češko književnost presadil preroditelj Josef Jungmann, zakoreninil pa Jan Kollár v sonetni pesnitvi *Hči Slave*); v Skáclovih pesmih aludirajo ta zgodovinski čas že imenovane osebnosti (Josef Dobrovský, K. J. Erben). Obdobje narodnega preroda sta v tedanjem času klicala v zavest tudi češko zgodovinopisje in književna zgodovina.¹⁶ V skladu s svojim pesniškim habitusom, priraslostjo na kulturo rodne pokrajine in ponavljajočimi se podobami davnine zajema Skácel iz češke romantike sestavine ljudske ustvarjalnosti (prim. citat K. H. Máche iz njegovega Dnevnika na poti v Italijo v uvodu zbirke *Davno proso*) in z njimi sporočeno filozofijo in moralo davnih prednikov. V podobno osnovnico se v Skáclovih pesmih zliva ime pesnika Erben, vsebine njegovih iz ljudskega izročila prepesnenih balad in pravljic, občutenih v čeških 80. letih kot literatura z etičnim poslanstvom.¹⁷

Vpogled v češko družbeno in literarnozgodovinsko problematiko odpira možnost umestitve Skáclove poezije v pomenska razmerja slovenske književnosti, v današnje aktualne razmere in v prehojene poti slovenskega literarnega izročila. Časovni in prostorski stik s slovensko književnostjo aktualno nakazuje podelitev literarne nagrade Vilenica Janu Skáclu kot izkazilo v zapisovanju srednjeevropske duhovne skušnje, ki zgodovinski spomin potrjuje predvsem z literaturo.

¹¹ Anton Popovič, *Teória umeleckého prekladu. Aspekty textu a literárnej metakomunikácie*, Bratislava, 1975, str. 280.

¹² František Benhart, K navpičnemu spancu govori tišina, *Bralnica* '81, *Sodobnost* 30 (1992), št. 3, str. 299-300.

¹³ Sylvie Rychterová, Krajina proměn a tvary ticha (2 x 100 čtyřverší Jana Skácela). V *Slova a ticho*, Arkýř, München 1986, str. 93-105.

¹⁴ Oldřich Sirovátka, Jan Skácel, *Čeští spisovatelé 20. století*, Slovníková příručka, Československý spisovatel, Praha 1985, str. 558-560.

¹⁵ Jirí Franěk, Je cosi... (spremna beseda h knjigi: Bohumil Mathesius, *Zpěvy staré Číny*, ČS, Praha, 1988, str. 284.)

¹⁶ Ob koncu 70. in na začetku 80. let je dobo narodnega preporeda obravnavalo več avtorjev, npr.: Josef Kočí, *České národní obrození*, Nakladatelství Svoboda, Praha, 1978; Vladimír Macura, *Znamení zrodu, České obrození jako kulturní typ*, Československý spisovatel, Praha, 1984; Jan Novotný v spremni besedi h knjigi *Obrození národa*, ki je izšla v zbirki České myšlení (v njej so ponatisnjeni temeljni dokumenti in listine o češki prerodni filozofiji s konca 18. in prve polovice 19. stoletja), Nakladatelství Melantrich, Praha, 1979. Čas narodnega preroda je navsezadnje prikliceval podobne vedenjske vzorce v književnem ustvarjanju. Tako je pesnik F. L. Čelakovský v prvi polovici 19. stoletja po modelih ljudskih (zvečina lirskih) pesmi obnavljal češko literarno ustvarjalnost, medtem ko je K. J. Erben ljudsko snov iz bogate bere čeških balad in ljudskih pravljic umetniško preoblikoval v luči monumentalnega, iz ljudske davnine podedovanega zakona o dobrem in zlem.

¹⁷ Bohumil Hrabal, *Esej o Kytici* (spremna beseda h knjigi: Karel Jaromír Erben, *Zuění zlatého zvonu*, Československý spisovatel, Praha, 1986).

Literarnozgodovinske povezave s slovenskim kontekstom bo skušala predstaviti razčlemba besedil, ki sva jih sama prevedla in so verzno in kitično organizirana.

Pri reproduciranju češkega izvirnika v slovenščino je izbiranje jezikovnih sredstev in pesemskih izrazil (verznih in kitičnih besedil) usklajevala zavest o podobnostih in razlikah v vlogi in pomenu istih ali sorodnih prvin v (ciljni) slovenski književnosti. Vidne in hitro prepoznavne pretvorbe potekajo pri prevajanju na besedni ravnini. Skáclova individualna izpoved je narekovala izbirati v besedišču med izrazi knjižnega jezika in regionalizmi, da bi bila tudi v slovenskem sobesedilu izkazana pesnikova zraslost z materialno in duhovno kulturo vaškega okolja. Stilno razmerje med standardnimi izrazi knjižnega jezika in narečnim besedjem se je v slovenskem jeziku hkrati potrjevalo še s skáclovskim znakovnim razmerjem med davnim in sedanjim, v pesnikovi individualni poetiki že obravnavanim pomenskim nasprotjem.

Spričo neenakih stilnih možnosti med jezicoma so bile glede na češko predlogo zamenjave v slovenščini uresničene na drugih, v mikrostrukturi pesemskega besedila dopustnih mestih, in sicer skladno s celostno idejnovsebino podobo pesnikovega sporočila. Narečne dvojnice prevedenih čeških besed (prim. *lisovna* — 1. *stiskalnica za grozdje*, 2. *prešnica* (nar); *otělit se* — 1. *oteliti se* (povreči tele), 2. *obraviti se* (narečno, v Slovarju slovenskega knjižnega jezika ne uvrščena beseda) so v slovenskem prevodu sobjlikovale besednopomensko ravnino Skáclovih sonetov in štirivrstičnic.

Podobno so Skáclovo razmerje med davnim in sedanjim v slovenskem prevodu ilustrativno krepili poleg narečno arhaičnih izrazov še besedni poetizmi (*glad, grudi, gruda, bolest*); poudarjala so to razmerje oblikoslovna (*na vrte, voljé, besedí*) in naglasna sredstva (*morjé, zvezdám, dehtë, gredó*) slovenskega jezika. Pomenska sestavina davnega in prvotnega je v kasnejši prevodni različici izluščila v poglobljenem avtomatskem prisposodbljanju bolj »pristno slovenske« jezikovne rešitve (prim. Kožminovo označitev: Skácel je pristno češki pesnik). Tako je bila »kreolizirana«,¹⁸ s češkimi in slovenskimi prvinami mešana konstrukcija v naslovu prevedenega cikla Oreški za črnega papagaja (češ. Oříšky pro černého papouška) poslovenjena v naslov Lešniki za črno papigo.

V narobe zapisanem naslovu eksilske različice Soneta s slavčkom in oborami (Sonet sa slavčkem a oborami) je bila kot klicanje pomenov davnine in za Skáclovo poetiko značilno obujanje starega besedišča¹⁹ v prvi fazi prevajanja interpretirana beseda *obora*, v slovenščini v prejšnjem stoletju izposojena iz češčine s terminološkim pomenom iz lovskega sveta: ograjen prostor v gozdu. Najsi je bil pomen besede *obora* od avtorjevega pravega naslova Sonet s slavčkom in bojzrnijo (Sonet se slavčkem a obavami) še tako odmaknjen, je bil v asociativno gibljivem pomenskem strukturiranju pesemskega besedila njen smisel pomaknjen bodisi v območje »pesniške skrivnosti« ali v okvir stopnjevanja, a zato pomensko izpraznjene estetske funkcije.²⁰

Na leksikalni ravnini je bila v Skáclovem pesniškem izrazu, predvsem v naslavljanju pesniških ciklov in zbirk, navzoča še druga, pomenskim prvinam starega in davnega nasprotna težnja, tj. imenovanje novih življenjskih vsebin z novimi izrazi, s Skáclovimi novotvorjenkami. Raba neologizmov (prim.: *smutěnka*—*žalovanka*, *tratidla*—*zgubljalnice*) je razložljiva z že omenjenimi posebnostmi Skáclovega pesniškega nazora, ki človekovo bivanje dojema v smereh časovne

¹⁸ A. Popovič, glej v opombi 11 n. d. — »Kreolizacija« jezika — nesistemsko nasičevanje prevoda z jezikovnimi prvinami izvirnika. Gre za prekrivanje dveh jezikovnih struktur, za prenikanje izvirnika v jezikovni ustroj prevoda. V prevodni varianti Oreški za črnega papagaja (češ. Oříšky pro černého papouška) so sledovi češkega jezika zaznavni v dveh prvinah: 1. v samo fonološko, a ne pomensko poslovenjeni besedi *oreški* in 2. v izrazu *papagaj* (v slovenščini sicer prevzetem iz nemščine), katerega rabo je pri prevajanju zapisoval slovnični zakon, kajti v češkem izvirniku je beseda *papoušek* moškega spola. Zaradi nezadostnega in v začetni fazi premalo poglobljenega poznanja Skáclove pesniške izpovedi so bile v enoravninskem slovničnem interpretiranju zapostavljene konotacije slovenskega domačega imena *papiga*.

¹⁹ Zdeněk Kožmín, *Jan Skácel - Mítmem, Interpretace básní*, SNP, Praha 1986, str. 117-121.

²⁰ Prim. znanstveno poglobljene izpeljave ugotovitev Jana Mukařovskega o estetski funkciji v cit. študiji M. Červenke in M. Jankoviča (glej n. d. v opombi 6).

premice, v konkretni točki spajajoče njena pola v sintagmi »davna prihodnost«. V pesmi Premica je Skáclov pesniški nazor tudi poimenovan:

In doumeti deževnega dne
da je premica točka tako podaljšana
da seže v lastno srce

V Skáclovem pojmovanju je zato najti novo imenovane lege konkretnega človeškega življenja in konkretnega časa, ki izkazujejo individualno resnico doživetega in najdenega drugačnega sveta.

Pretvorbe na višjih izraznih ravlinah (skladenjski, verzni in besedilni) je omogočala diahrona uvrstitev Skáclove poezije v sistemska razmerja slovenske književne zgodovine. Pogosta in ponavljajoča se pesniška tematika v poeziji češkega pesnika, npr. orfejske razsežnosti v delovanju pesnikove besede:

ne boj ničesar se ne boj
pa če bo še tako hudo
se bo zmeraj našel človek
ki goslim se prilegal bo (iz pesmi Kdo goslim se prilegal bo)

je v zgodovinski projekciji slovenske književnosti postavila pesnika Jana Skácla v medbesedilno razmerje s pesnikom Francetom Prešernom. Prešernov čas in družbeno-kulturni okvir slovenske romantike sprožita pomenska razmerja s češkim, v literarni komparativistiki že vzporejanim časom narodnega preporeda in tematskim okvirom češkega romantizma. Zato ni čudno, da je oplajanje verzno in kitično klasično oblikovanega dela Skáclove pesniške ustvarjalnosti v domači romantiki berljivo v slovenskem prevodu prav v citiranju opaznih in prepoznavnih sestav in Prešernove poezije, na primer rime, ki se v Slovesu od mladosti dvakrat ponovi, v drugi kvarteti soneta z naslovom Sonet kot talisman:

V trenutkih *temne zarje*
prežene iz duše glad
tega ki koga rad
ima urokov *varje*

Ob tem zavestnem prevajalskem ravnanju z zakladnico domačih pesniških postopkov pa se — sicer sporočilno in oblikovno natančno »prepisani« — sklepi del soneta samo zaradi avtorjevega (in ne prevajalčevega) izbora verzne vzorca in rima brez prevajalčeve volje uresničuje in bere kot citat slovenske izvorne romantične šestvrstičnice, ki jo je v našo liriko uvedel z Mornarjem France Prešeren:

Z neba na zemljo pada
zakletev iznenada
sto spremlja jo luči
V srebro sem z dletom vdihnil
SINE AMORE NIHIL
Nič brez ljubezni ni

Po morju barka plava,
nezvesta, bodi zdrava,
sto tebi sreč želim.
Po zemlji srečno hodi,
Moj up je šel po vodi,
le jadrajmo za njim!

Na zunaj — se pravi: verzno in kitično — prešernovsko izoblikovani fragment Skáclovega besedila je skladenjsko (vsaj enkrat) močno natrgan, kar je znamenje današnjega pesniškega ravnanja s klasičnimi verzni in strofičnimi izrazi. Štirivrstičnica — zlasti kadar je sama v sebi sklenjeno lirskoizpovedno izrazilo, ni pa nujno — je pri Skáclu skladenjsko zelo razgibana in gradi pesniško sporočilo na napetosti med verzno členitvijo kitice in skladenjskim členjenjem besedila:

so sence daljše veter star sred polj
 pretiho je začne se igrica
 na slepe miši padamo v sladkost
 napaka breskev bi ubila nas

Skladenjske enote, ki napolnjujejo verze, se ali ločujejo ali povezujejo ali iščejo vez prek meje verza, tako da je štirivrstičnica naseljena najmanj s tremi pomeni. Dogodi se tudi, da je štirivrstičnica verzno in skladenjskočlenjensko uravnavana, vendar kontrastirajo v njej pogovorno nedorečeni stavki s knjižno dovršenimi, zvočni (rimni) stik med njegovimi konci pa gradi samooceno poezije, ki nastaja pod avtorjevimi peresom. Tudi to lastnost je želel najin prevod posneti:

básníci básně neskládají
 báseň je brez nás někde za
 a je tu dávno je tu od pradávna
 a básník báseň nalézá

pesniki pesmi ne skladajo
 pesem je brez nas nekje za
 in tu je davno tu je od nekdaj
 in pesnik pesem najdeva.

Ključna rima, ki aktivira pesniško dejanje (*někde za — nalézá*), je v prevodu zvočno toliko razvezana, kolikor je prevajalcema dopuščala podoba sočasne slovenske rime, predvsem Strniševe: *nekje za — najdeva*. Ob naštetih zgledih pa je vrsta Skáclovih štirivrstičnic, ki so glede verznege in skladenjskega členjenja zelo uravnotežene in prav zato poudarjajo vez z ljudskim pesniškim izročilom, hkrati pa ohranjajo Skáclovo izvirnost, takim je bilo tudi najlaže »nadeti« slovensko podobo, npr v eksplikaciji skáclovske poetike molka:

tako neznamen ščep tišine
 da vanj na glas ne boš šel krast
 kos deščice in košček žice
 kar skupaj daje mišjo past

Za sklep bi bilo mogoče napisati tile dve ugotovitvi:

1. zavedajoč se dvojne geneze Skáclove štirivrstičnice, je prevod, kjer je bilo mogoče, posnemal pomen rimanih besednih parov iz izvornika, jih mestoma nadomeščal z ustrezniki iz slovenskega pesniškega izročila, pri tem pa je ohranjal tudi skladenjsko členjenje besedila;
2. prevod je skušal tudi potrditi prepričanje, da je Skáclov sonet tako oblikovno kot vsebinsko obrnjen v preteklost ter individualno ponavlja in modificira zgodbo petrarkističnega soneta v našem času in prostoru: zdaj z izbiro verznege izrazila in razvrstitvijo rim priključuje evropski klasični sonet zdaj vpisuje s kratkim verzom in pogostimi moškimi rimami v sonet pesem, mogoče celo popevko, npr. blues, zdaj je v prostem nerimanem verzno samo refleksija teme in privid oblike; zmeraj pa je izrazito dvodelen in zato se lahko v prevodu vključuje v slovensko izvorno sonetopisje našega časa.

(1989)

Albin Lipovec, †Tone Pretnar

UDK 885.0.03=863 Skácel J.
UDK 885.0.09-193 Skácel J.

SUMMARY

SCÁCEL'S SONNET AND QUATRAIN IN SLOVENE TRANSLATION

From the poetic opus of Jan Skácel we selected for analysis only those texts which we have translated and which are structured as to the lines of verse and stanzas in such a way that every one of them—the sonnet with its sophistication, the quatrain with its simplicity—recall the rich Czech poetic expression in original and in translation from Romanticism onwards. The situation in the target literature is essentially the same, so that translations enter into related intertextual relationships and can be defined on the level of form and content.

The set poetic forms, among which the sonnet form and quatrain belong, are characteristic of Skácel's poetry especially in his second creative period: motivation for such a situation can be found in the transcendence of the time of 'non-memory' and the cultivation of a poetic expression with popular folk and artistic, especially

Romantic tradition. The form integrated new findings, it continued to exist, because it became independent as expressional miniature (this holds true of the quatrain, which approaches the Chinese gnomic folk poetry and of some of the sonnets that calcate the set poetic form also in composition), or it disintegrated, sometimes even to become unrecognizable (this is true of the most radical Skácel's sonnets). In the target literature the two discussed forms have recently seen a similar destiny, so that the translator by exactly trying to convey the message and the form of the original produces texts that are not foreign to his literature, although they are different, because they introduce into the set form new individual and regional expressions, images, rhythms, knowledge and meanings.